

ПАЭТЫЧНЫ СЛЭМ ЯК НОВАЯ З'ЯВА Ў БЕЛАРУСКАЙ КУЛЬТУРЫ: НЕКАТОРЫЯ НАЦЫЯНАЛЬНЫЯ АСАБЛІВАСЦІ

В. Ч. Гронская,

*дацэнт кафедры беларускай філалогіі і сусветнай літаратуры Беларускага
дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў,
кандыдат філалагічных навук*

Паэтычны слэм (ад англійскага poetry slam – паэтычнае спаборніцтва) з'явіўся ў ЗША. У 1986 г. чыкагскі паэт Марк Сміт вырашыў выйсці за межы традыцыйных паэтычных чытанняў і арганізаваў першае падобнае шоу.

Трэба адзначыць, што сама ідэя паэтычных турніраў не новая. Яшчэ Ё. Хейзінга ў сваёй фундаментальнай працы «Homo ludens. Чалавек, які гуляе» пісаў: «Складанне вершаў як публічная гульня <...> сустракаецца паўсюль і ў самых разнастайных формах. Рэдка адсутнічае пры гэтым і элемент спаборніцтва» [7, с. 56]. Так, напрыклад, і старагрэчаскія лірыкі, і скандынаўскія скальды спаборнічалі на паэтычных турнірах. Таму вынаходніцтва ў ЗША паэтычнага слэму можна лічыць аднаўленнем старажытнай формы літаратурных конкурсаў.

Адназначнае азначэнне паэтычнаму слэму даць складана. Часам яго называюць конкурсам, на якім ацэньваецца артыстызм паэта, сустракаецца разуменне слэму як інтэрактыўнага літаратурнага шоу. Найбольш вядомымі сталі два наступныя выказванні. Заснавальніку паэтычных слэмаў у Расіі В. Курьшыну прыпісваецца такое азначэнне: «Слэм – гэта паэзія на хуткасць, на яркасць і на грошы» [4]. А ўкраінскі журналіст А. Ульянаў у сваёй кнізе «SLAM! Тэорыя і практыка паэтычнай рэвалюцыі» піша: «Слэм мае вельмі аддаленае дачыненне да літаратуры. Слэм – гэта панк, перформанс і шоу на мяжы разбэшчанасці, дэбошу, эпатажу і правакацыі» [6, с. 14]. Але кожная з гэтых фармулёвак мае на ўвазе ключавыя для разумення паэтычнага слэму словы «паэзія» і «спаборніцтва».

Удзельнікі слэму па чарзе выходзяць на сцэну і зачитваюць свае творы (аўтарства павінна належаць самому ўдзельніку конкурсу – гэта абавязковая ўмова). Апрача таго, тэкст мусіць выконвацца без музыкальнага суправаджэння і якіх-небудзь рэквізітаў і ўкладвацца ў абмежаваныя часавыя рамкі. Існуе таксама шэраг правіл, якія не

абавязкова, але пажадана выконваць. Да прыкладу, не ўхваляюцца выступленні на розных этапах конкурсу з адным і тым жа творам або чытанне з аркуша. Як правіла, выступленні паэтаў ацэньвае публіка, хаця магчымы і варыянт з журы. Ставяцца дзве адзнакі: за змест і за артыстызм. Абсалютны пераможца атрымлівае сімпатыю гледачоў і прыз.

Такім чынам, ад традыцыйных паэтычных чытанняў слэм адрозніваецца наяўнасцю моманту гульні або спорту, ён становіцца відовішчным і напружаным спаборніцтвам, дзе важны не толькі сам тэкст, але і прысутнасць аўтара і аўтарскае выкананне.

Існуюць разнастайныя віды гэтых паэтычных спаборніцтваў. Так, у адкрытых слэмах можа браць удзел кожны, без папярэдніх заявак і адбору, адпаведна ў мадэраваных – наадварот. Практыкуюцца камандныя слэмы і тэматычныя. Адметную форму маюць слэмы Айлэнда (паводле імя амерыканца Віблі Айлэнда; калі творы пішуцца проста падчас слэму) [1].

У Беларусі слэм стаў вядомы ў пачатку XXI ст., прычым першыя беларускія слэмеры паспрабавалі свае сілы на ўкраінскіх міжнародных паэтычных спаборніцтвах. На тэрыторыі Беларусі першы слэм-турнір пад назвай «Вершамі вуліцы» прайшоў у 2008 г. Як адзначалася ў афішы, яго задачай было «рэанімаваць вулічнае мастацтва чытання вершаў, цесна пераплеценае з перформансам і тэатральным шоу» [3]. На гэтым спаборніцтве заявілі пра сябе многія маладыя паэты, якія і на сёння застаюцца сталымі ўдзельнікамі і пераможцамі слэм-турніраў: Віталь Рыжкоў, Андрэй Адамовіч, Адам Шостак і інш.

Наступныя тры гады былі адзначаны разнастайнымі беларускімі і міжнароднымі слэм-спаборніцтвамі. У 2009 г. прайшлі «Зорныя войны» паміж камандамі Беларусі і Украіны і «Першы Купалаўскі слэм». Апошняе мерапрыемства вызначалася шэрагам асаблівасцей.

Па-першае, каб пазбегнуць залішняй нефармальнасці, было створана аўтарытэтнае журы з прафесійных літаратараў і крытыкаў. Такім чынам паэтаў ацэньвала не толькі публіка. Па-другое, гэта спаборніцтва выразна змагло паказаць суіснаванне ў беларускай сучаснай літаратуры двух эстэтычна адрозных лагераў: авангардысцкага і традыцыйнага. Трэба адзначыць, што гэта суіснаванне прасочваецца і на слэм-турнірах апошняга часу.

У 2010 г. Беларусь наведваў заснавальнік слэму Марк Сміт, з нагоды чаго ў Мінску адбыўся англамоўны слэм-турнір. Акрамя

таго, М. Сміт прачытаў публічную лекцыю «Стварэнне паэтычнага слэму і яго эвалюцыя ў сацыяльны, літаратурны і культурніцкі рух» і даў майстар-клас для маладых паэтаў.

Апошнія два гады адметныя тым, што галоўныя беларускія слэм-спаборніцтвы праходзяць у межах Міжнароднага паэтычнага фестывалю «Вершы на асфальце» памяці Міхася Стральцова. У 2012 г. адбыўся першы жаночы паэтычны слэм, у якім узялі ўдзел не толькі беларускія, але і ўкраінскія ды шведскія паэтэсы, у 2013 г. – «Слэм Святога Валянціна», сярод удзельнікаў якога былі паэты з Германіі, Эстоніі, Украіны, Швецыі.

Слэм-спаборніцтвы маюць свае нацыянальныя асаблівасці. Напрыклад, амерыканскіх слэмераў можна лічыць высокімі прафесіяналамі паэтычнага слэму. Яны аранжыруюць свае вершы голасам, уносяць акустычны сэнс у тое, што чытаюць. Ва Украіне слэм характарызуецца большай эпатажнасцю, «амаль панкаўскай прамалінейнасцю». Як сцвярджае М. Мартысевіч, «там паэты любяць скакаць, лётаць, ламаць адно аднаму рукі-ногі – і гэта амаль не перабольшанне» [5].

Беларускі слэм, паводле меркавання і літаратурных крытыкаў і саміх паэтаў, адрозніваецца інтэлігентнасцю, мінімальным выкарыстаннем экспрэсіўнай і ненарматыўнай лексікі, большай сур'ёзнасцю прадстаўленых на спаборніцтвах тэкстаў. Часам гэта звязваюць з тым, што беларускія паэты не вельмі абазнаныя ў традыцыях паэтычнага слэму і ўспрымаюць гэтыя турніры як звычайныя паэтычныя конкурсы, дзе першасную ролю адыгрываюць менавіта тэксты. У якасці іншай прычыны можна назваць тое, што беларускія паэты не ствараюць вершаў адмыслова для слэм-турніраў, у іх няма так званых «слэм-тэкстаў», якія, па словах В. Рыжкова, «ужо не паэзія ў звыклым выглядзе, але яшчэ і не мана-п'еса» [8]. Акрамя таго, нашы аўтары і не змяняюць звыклы для сябе спосаб дэкламацыі ўласных тэкстаў. Але такую інтэлігенцкую манеру слэму ні ў якім разе нельга ўспрымаць як загану, таму што менавіта яна дапамагае беларускім паэтам перамагаць у міжнародных турнірах ва Украіне, дзе публіка ўжо відавочна стамілася ад грубай і занадта эпатажнай манеры іншых слэмераў.

Ёсць у беларускай слэмавай паэзіі і свае фаварыты. Абсалютным пераможцам слэм-турніраў у нашай краіне лічыцца Віктар Жыбуль – паэт, які па-майстэрску выконваў свае вершы, калі яшчэ ніякай

традыцыі паэтычнага слэму ў Беларусі не было. Фармальна Жыбуль выкарыстоўвае традыцыйную паэтыку, але парадзіруе яе па змесце і спалучае чытанне вершаў з адметнай мімікай, жэстамі і рухамі. Яго выступленні ствараюць уражанне «трагічнай клаўнады», калі за вясёлай пародыяй ды скокамі па сцэне хаваецца глыбокі змест. Прывядзём толькі адзін прыклад – верш «Я пасажыр», з якім В. Жыбуль перамог на Купалаўскім слэме (цытуецца з захаваннем аўтарскага правапісу):

*Я – пасажыр. Я еду без квітка
у цягніку, набітым кантралёрамі.
Я ні за што ня зьлезу зь цягніка.
Я страціў сорам. Мне даўно ня сорамна.
А за вакном разгортваецца шыр
і вецер захлынаецца прасторами.
Напэўна, я адзіны пасажыр
у цягніку, набітым кантралёрамі [2].*

Пры гэтым, аднак, варта нагадаць, што вынікі слэм-спаборніцтваў нельга лічыць паказчыкам якой-небудзь тэндэнцыі ў літаратурным жыцці. Як пастаянна нагадваюць і арганізатары, і ўдзельнікі паэтычных турніраў, «гэта сярэдняя арыфметычная густу глядачоў кожнага асобна ўзятага слэм-спаборніцтва» [8].

Галоўная вартасць паэтычнага слэму ў сучаснай беларускай літаратурнай сітуацыі, на нашу думку, у тым, што ён з'яўляецца платформай, на якой перад публікай могуць з'явіцца маладыя аўтары. Беларускія слэм-турніры заўсёды збіраюць вялікую колькасць глядачоў, у выніку чаго кожны літаратар мае магчымасць прадставіць сваю творчасць. І акрамя таго, яны могуць атрымаць зваротную сувязь ад публікі, таму што паэтычны слэм – гэта той фармат, які вяртае літаратуры непасрэднае ўзаемадзеянне з публікай, з тымі, для каго літаратура і ствараецца.

1. Дзядзька слэм : кароткі дапаможнік па паэтычных бітвах // Наша Ніва [Электронны рэсурс]. – URL: <http://www.nn.by/index.php?c=ar&i=29557>.

2. Жыбуль, В. Я пасажыр / В. Жыбуль // Беларускае літаратурнае радыё [Электронны рэсурс]. – URL: <http://www.litradio.by/text/70-ja-pasazhyr.html>.

3. Паэтычны слэм «Вершамі вуліцы» // Urban.by [Электронны рэсурс]. – URL: <http://urban.by/2008/11/08/paetyichniyi-slem-vershami-vulitsyi>.

4. Прокошева, С. Поэты ко дню города / С. Прокошева // Невское время. – 2004. – № 94. – С. 10.

5. Слэм : литературное шоу, или Протест против унификации? // Papa News [Электронный ресурс]. – URL: <http://papa-news.ru/slem-literaturnoe-shou-ili-protest-protiv-unifikacii>.

6. Ульянов, А. SLAM! Теория и практика поэтической революции / А. Ульянов. – Киев : Издат. дом «Чили», 2007. – 88 с.

7. Хейзинга, Й. Homo ludens. Человек играющий / Й. Хейзинга. – СПб. : Изд-во Ивана Лимбаха, 2011. – 416 с.

8. Slam, bam, thank you ma'am! (Интерв'ю з Віталем Рыжковым) // Родныя вобразы [Электронны рэсурс]. – URL: http://www.rv-blr.com/biography/interview_view/480.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ